

УДК 351.76

В.М. КОЗЛОВА

ПРОФІЛАКТИКА НАРКОМАНІЇ СЕРЕД МОЛОДІ: АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ТА УПРАВЛІНСЬКІ ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Козлова Валерія Михайлівна – Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, здобувач кафедри державного управління та місцевого самоврядування

Розглядаються актуальні питання державного управління у сфері соціально небезпечних хвороб, зокрема, профілактики наркоманії серед молоді; вивчено етапи історичного розвитку проблеми наркоманії та її сучасний стан; здійснено аналіз управлінських рішень влади та завдань для органів місцевого самоврядування у цій сфері.

Ключові слова: органи державної влади, органи місцевого самоврядування, соціальна проблема, політика держави щодо профілактики наркоманії, державне управління, молодь.

Рассматриваются актуальные вопросы государственного управления в сфере социально опасных болезней, в частности, профилактики наркомании среди молодежи; изучены этапы исторического развития проблемы наркомании и ее современное состояние; проведен анализ управленческих решений власти и задач для органов местного самоуправления в этой сфере.

Ключевые слова: органы государственной власти, органы местного самоуправления, социальная проблема, политика государства по профилактике наркомании, государственное управление, молодежь.

We consider the current problems of governance in the field of socially dangerous diseases, including drug prevention among youth; studied stages of historical development of the drug problem and its current state, the analysis of power management decisions and tasks for local governments in this area.

Keywords: government bodies, local authorities, social problem, government policy on drug abuse prevention, governance, youth.

© В.М. Козлова, 2013

Постановка проблеми. Проблема глобального поширення наркоманії є однією із найбільш актуальних у системі національної безпеки України. При цьому профілактика наркоманії серед молоді є складовою державної соціальної політики у відношенні здоров'я населення будь-якої держави. Актуальність теми профілактики наркоманії серед молоді зумовлена, насамперед, особливостями сучасного стану та перспективами безпечної життєдіяльності територіальних громад України.

Стрімкий перехід до ринкових принципів в економіці України привів до перерозподілу власності, розшарував населення за рівнем прибутків і відкинув велику кількість людей за межу бідності. Ця ситуація створила сприятливе підґрунтя для швидкого поширення наркоманії серед дітей і підлітків. Епідемія наркотизації населення активно деградує сучасний соціум, гальмує розвиток української нації, на пряму торкається безпеки української держави, прискорює процеси депопуляції в нашому суспільстві. Наркотизм у сучасних умовах є негативним і суспільно небезпечним явищем, яке виражається в сукупності протиправних діянь, спрямованих проти здоров'я та безпеки населення. Це явище поєднує соціальний, правовий, кримінологічний, економічний, біологічний і екологічний аспекти. Отже, вивчення актуальності проблеми наркоманії серед молоді та пріоритетних шляхів її профілактики має принципове значення для вдосконалення механізмів державного управління соціалізацією молоді в Україні.

Аналіз наукових досліджень та публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми, показує, що питання державного управління у сфері

боротьби з наркоманією потребує системного вивчення з позицій наукового обґрунтування. Так, розгляд проблем організації та впровадження адекватних програм допомоги особам з наркотичною залежністю окреслені в роботах О.Балакіревої, Н.Баранової, А.Вієвського, Л.Власенка, С.В.Пеліпаса, І.Софіна, В.Штенгелова, О.Яременка та ін. Організацією профілактики наркотичної залежності займалися О.Бандурка, Л.Кессельман, О. Кондратьєва, Г.Лукачер, Н.Мокшанцева, А.Музика, Г.Піщенко, В.Юнак та ін. Однак цей значний науковий доробок здебільшого слугував створенню методологічного підґрунтя для системного розгляду проблем протидії поширенню в українському суспільстві соціально небезпечних хвороб, залишаючи простір для подальшого здійснення більш ґрунтовного дослідження щодо визначення ролі органів місцевого самоврядування в організації профілактичної роботи у молодіжному середовищі.

Мета дослідження полягає у дослідженні проблемного поля формування та реалізації державної політики України у сфері профілактики наркозалежності серед молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наркоманія як явище існувала в Україні упродовж усього ХХ ст., а останніми роками її кількісні та якісні показники значно погіршилися. У глобальному масштабі ХХ століття ознаменоване як час небачених раніше потрясінь і катаклізмів, і насамперед, не так у природній, як у соціальній сфері. Дві світові війни, що не мали аналогів у попередній історії людства, кровопролитні революції, відчайдушна боротьба класів і партій, мільйони закатованих – один бік проблеми. Другий – це психо-

логічний повсякденний тиск наявності зброї масового знищення, поширення невиліковних хвороб, організованої злочинності, що охопила всі країни і континенти. Ці та багато інших чинників призвели до того, що значна частина людства втратила психологічну стійкість, шукає можливості відійти від жахаючої дійсності й тому знаходить порятунк у саморуйнівній поведінці: алкоголь, наркотики тощо. В колишньому СРСР ця проблема хоча й не була найболючішою, проте фактично повністю замовчувалась упродовж десятиліть. У країні домінував погляд, що наркоманія можлива лише за кордоном, тому й не було вироблено дієвих засобів і методів антинаркотичної пропаганди, прищеплення населенню, особливо молоді, розуміння страшної небезпеки через вживання наркотиків. Саме тому в країнах СНД досить довгий час не було антинаркотичного громадського руху, громадської думки, яка б одностайно засуджувала вживання наркотиків і тих, хто їх розповсюджує.

Визначення наркоманії вперше було сформульовано у 1952 році Всесвітньою організацією охорони здоров'я: «... наркоманією вважається стан періодичної або хронічної інтоксикації, шкідливої для людини і суспільства, викликаной неодноразовим вживанням наркотику» [1]. Єдиною Конвенцією про наркотичні засоби було відзначено, що наркоманія – це зло, яке впливає як на окремих індивідів, так і на людство взагалі, становить соціальну та економічну небезпеку як для окремих держав, так і для міжнародного співтовариства [2].

Наркоманія є негативним суспільним явищем, яке за сукупністю аморальних проявів, що суперечать загальноприйнятим нормам поведінки, є «фоновим» явищем та тісно пов'язане зі злочинністю. Але в останні роки відмічається зміна соціально-психологічного портрета наркомана. На зміну очевидно антисоціальним особам прийшли егоцентричні, інфантильні молоді люди, які мають формально-правильні соціальні установки і живуть на статки батьків. Таким чином, суспільству сьогодні протидіє чисельна, залучена в усі соціальні верстви «субкультура» наркоманів, об'єднана антагоністичним відношенням до суспільства, відокремленими механізмами маніпуляції людьми [3].

Сьогодні в Україні на наркологічному обліку офіційно знаходиться близько 117 тис. ос., які вживають наркотичні засоби і психотропні речовини, та осіб, хворих на наркоманію. З них понад 10% зареєстровано у Дніпропетровській області. Віковий аналіз контингенту зареєстрованих осіб, хворих на наркоманію, показує, що майже всі вони є особами активного віку, понад 78% мають вік до 30-ти років.

Слід зазначити, що у сфері врегулювання цієї складної соціальної проблеми на даний час переважають репресивні та заборонні заходи, а не цілеспрямована комплексна профілактика наркоманії. Разом з тим, світовий досвід показує, що основою державної політики мають бути профілактичні заходи, спрямовані на формування у населення, насамперед, у дітей та молоді, активної життєвої позиції, негативного ставлення до незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних і токсичних речовин.

Профілактика – це система комплексних державних і громадських, соціально-економічних і медико-санітарних, психолого-педагогічних і психологічних заходів, кінцевою метою яких є попередження захворювання (наркоманії, токсикоманії). Всі профілактичні заходи розподіляються на соціальні, соціально-медичні і медичні, які розрізняють за цілями, засобами і ефектом впливу.

Місцеве самоврядування – це орган влади, найбільш чутливий до проблем населення, тому в усіх країнах на нього покладають все більше функцій по забезпеченню громадського благополуччя та з питань профілактики негативних соціальних явищ. Разом з тим, можна констатувати, що правове та методичне забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування у сфері профілактики наркоманії серед молоді залишається недосконалим. Це виявляється у деякій невизначеності сфери компетенції та повноважень органів місцевого самоврядування у реалізації наркотичної політики держави та у відсутності дійових механізмів контролю і підтримки їх діяльності з боку державних і регіональних органів влади.

Чинні закони України (Основи законодавства України про охорону здоров'я, Закон України про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними), що регламентують надання спеціалізованої медичної допомоги наркологічним хворим, у своїх положеннях не містять заходів профілактики наркоманії та токсикоманії. Окрім того, вони не враховують специфіку наркологічної патології та мають істотні недоліки, які утруднюють можливість застосування їхніх норм на практиці [4].

Треба відзначити, що у 2008 році на розгляд Верховної Ради України було внесено проект Закону України «Про профілактику алкоголізму, наркоманії та токсикоманії». Цей документ створював правові, організаційні та інші умови для охорони здоров'я населення, здійснення діяльності у сфері профілактики алкоголізму, наркоманії та токсикоманії, попередження правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних і токсичних речовин [5]. Але законопроект так і не був прийнятий. У жовтні 2011 року Президент України підписав новий Закон України 3712-VI «Про внесення зміни до статті 9 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними». Зміни у законі передбачають, що, в разі встановлення трьох фактів вживання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в установах масового перебування громадян та невжиття посадовими особами таких закладів заходів до запобігання вживання чи збуту зазначених засобів, речовин або їх аналогів, діяльність даних установ за поданням правоохоронних органів у встановленому законом порядку зупиняється за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування строком на три місяці, а у випадку, коли протягом року встановлено повторно факт вживання чи збуту таких засобів, речовин або їх аналогів, за рішенням суду, даний заклад закривається [6].

Коментуючи цей закон, його прихильники заявили, що зміни в ньому «є системним кроком для реалізації профілактичних заходів, спрямованих на здоров'я нації та її майбутнього» [7]. Але і тут є певні суперечності. На нашу думку, необхідна узгоджена Державна програма профілактики наркоманії з урахуванням стану наркотизації у кожному регіоні України, яка буде більш ефективною за умови комплексного застосування напрацьованих заходів одночасно усіма суб'єктами державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій. Актуальним для України є досвід США, де проблема наркотиків була ще більш гострою. Але за досить короткий термін там був досягнутий перелом – кількість осіб, що вживають наркотики, скоротилася вдвічі. По-перше, стратегія боротьби мала загальнонаціональний характер. По-друге, вдалося об'єднати зусилля урядових та неурядових структур. Крім того, витрати на антинаркотичну кампанію в США за останні роки становили близько одного мільярда доларів щорічно.

В Росії профілактика наркоманії є складовою державної соціальної політики у відношенні здоров'я населення. Згідно із затвердженою у 2010 році Президентом РФ «Стратегії державної антинаркотичної політики до 2020 року», в її реалізації беруть участь федеральні органи державної влади, державний антинаркотичний комітет, органи державної влади суб'єктів РФ, антинаркотичні комісії у суб'єктах РФ і органи місцевого самоврядування [8]. Таким чином, досвід боротьби з наркоманією інших країн показує, що з цим злом можна успішно боротися і перемагати. Проте його не можна переносити механічно, без урахування специфіки нашої країни. Успіх приходить тоді, коли в цій боротьбі беруть участь не тільки державні, але й громадські інститути.

Треба відзначити, що 15 травня 2012 року Державна служба України з контролю за наркотиками, яка була створена в Україні у 2010 році, презентувала проект Національної стратегії України щодо наркотиків (на період до 2020 року). Вже завершено громадське обговорення й міжнародну експертизу цього програмного документа. Пріоритетними напрямками в стратегії визначені профілактика наркозалежності та попередження незаконного вживання наркотиків. В документі зазначено, що вирішальним фактором ефектив-

ного впровадження Стратегії у життя є координаційна функція держави, яка реалізується через нормативно-правове регулювання, контрольно-інспекторські функції та впровадження механізмів взаємодії суб'єктів наркополітики (створення міжвідомчих робочих груп, обмін інформацією, реалізація спільних проектів, проведення антинаркотичних публічних заходів та спеціальних операцій тощо) [9]. На наш погляд, проект Стратегії запропонований Державною службою України з контролю за наркотиками, за всі роки існування незалежної України поки що є єдиним документом, який відповідає головній меті соціальної політики держави у сфері боротьби з наркоманією серед молоді. Але на сьогодні це лише черговий проект.

Висновки та перспективи подальших розробок. Таким чином, актуальність проблеми профілактики наркозалежності серед молоді в Україні полягає в тому, що в умовах становлення молоді держави українське суспільство виявилось психологічно неготовим до сприйняття наркоманії як соціальної хвороби. При відсутності належного наукового та медичного досвіду державні структури використовували репресивні заходи у боротьбі з наркоманією. У той же час ці заходи перешкоджали розвитку науково обґрунтованих засобів лікування і, перш за все, – профілактиці наркоманії. Прийняті у попередні роки національні програми профілактики наркоманії не були реалізовані повною мірою, перш за все, через відсутність єдиної державної політики та недостатність матеріально-фінансового забезпечення; по-друге, через недостатнє наукове забезпечення діяльності з протидії наркотикам, дефіцит висококваліфікованих кадрів та нерозвиненість соціальної інфраструктури (державний та громадський сектор) у боротьбі із цим явищем.

Даний напрямок дослідження вважається перспективним та потребує більш глибокого вивчення. Ґрунтовне дослідження державно-управлінської діяльності у сфері профілактики наркозалежності серед молоді сприятиме впровадженню ефективних програм профілактики наркоманії на всіх рівнях органів державної влади, місцевого самоврядування та в діяльності громадських організацій, забезпечить досягнення якісних позитивних змін у динаміці профілактики незалежності серед молоді в Україні та у боротьбі із цим соціально небезпечним явищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Юридический словарь. – Москва, 1956. – С. 614.
2. Единая Конвенция о наркотических средствах // Україна в міжнародно-правових відносинах. – К. : Юринком, 1996. – С. 155 – 208.
3. Раєцька Л.В. Молодь і наркотики: міжнародний огляд / Л.В. Раєцька // Вісн. Акад. праці соціальних відносин. – К., 2001. – № 2. – С. 115 – 126.
4. Верховна Рада України. Законопроект [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
5. Офіційний сайт Верховної Ради України. Законопроекти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
6. Про внесення зміни до статті 9 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» : Закон України від 08.09.2011 № 3712-VI. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
7. Бахтеева Т: Власть нанесла мощный удар по инфраструктуре распространения и употребления наркотиков / Т.Бахтеева; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.partyofregions.org.ua
8. Дубровский Р.Г. Организация системы профилактики наркомании органами местного самоуправления : метод. пособие / Р.Г. Дубровский. – С. –П.б. : ООО «Медпресса», 2011. – с. 4 – 9.
9. Національна стратегія України щодо наркотиків (на період до 2020 року). – Режим доступу: www.narko.gov.ua